

Asia: VN/13339/2019

Lausuntopyyntö elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämistä koskevasta arviomuistiosta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto arviomuistiosta VN/13339/2019-VNK-1 (Elinkautisvankeja koskeva lainsäädäntö ja vapauttamismenettelyn kehittämistarpeet)

Arviomuistioon on hyvin tiivistetty tämänhetkinen tilanne. Elinkautisvankien vapauttaminen ehdonalaiseen ei enää tapahdu armahduksella, vaan Helsingin hovioikeus harkitsee vapauttamisen laissa säädettyjen kriteerien pohjalta ottaen huomioon myös sille esitetyt selvitykset.

Elinkautisvankien määrä on kääntynyt loivaan laskuun ja elinkautisvankeja vapautuu nykyään enemmän kuin uusia vankeja aloittaa rangaistuksen suorittamisen. Pohjoismaisessa vertailussa elinkautista vankeutta käytetään Suomessa verraten runsaasti, mutta Suomesta puolestaan puuttuu ”varmuusvankeuden” kaltainen vankeusrangaistuksen jälkeinen, sitä täydentävä eristämisseuraamus, joka kohdistetaan vankiin yksinomaan vaarallisuuden perusteella.

Syyntakeisuusarvioinneissa toteutuneet tietyt linjan kiristykset samoin kuin se, että alentuneesti syyntakeinen voidaan tuomita elinkautiseen, ovat johtaneet siihen, että sellaisia henkilöitä, joilla on vakavia mielenterveysongelmia, on elinkautisvankien joukossa aikaisempaa enemmän. Myös päihdeongelmat ovat yleisiä. Vaikka elinkautinen on lähes kaikissa tapauksissa tuomittu murhasta (yksi elinkautinen on tuomittu joukkotuhonnasta ja yksi terroristisessa tarkoituksessa tehdyistä murhista),

suurimpaan osa elinkautisvangeista ei kuitenkaan liity erityisen korkeaa riskiä vakavan väkivaltarikoksen uusimisesta.

Julkisessa keskustelussa tuntuu korostuvan huoli siitä, että vapautusmenettelyn yhteydessä tehtyä yksilöllistä riskinarviointia ei painoteta riittävästi eikä kaikkein korkeimman riskin potentiaalisiin rikoksenuusijoihin puututa riittävän voimakkaasti. Näkisin erityisesti ”varmuusvankeutta” koskevan keskustelun liittyvän tähän.

On syytä kiinnittää huomiota siihen, että tämäntyyppiset rangaistusjärjestelmän osaset ovat eri maissa erilaisia, jolloin vertailutietojen esittäminen on hankalaa. Myös tietyllä tapaa oikeushistorialliset, oikeusideologiset ja valtiosääntöoikeudelliset näkökohdat vaikuttavat järjestelmien taustalla. Tanskan ja Norjan rikosoikeudessa saksalaisen niin sanotun sosiologisen koulun (Franz von Liszt) ajatukset yhteiskunnan suojelusta ja rangaistusseuraamusten porrastamisesta tekijävaarallisuuden mukaan ovat olleet jo kutakuinkin sata vuotta selvästi vahvemmin esillä kuin Suomen oikeudessa. Suomessa niin sanottu pakkolaitos edusti tällaista ajattelua, mutta erillisestä pakkolaitoksesta on luovuttu ja siitä enää jäljellä oikeastaan niin sanottu yhdistelmä-rangaistus. Suomessa on erityisesti 1970-luvulta korostettu oikeusvaltiollisia arvoja rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä, mikä on merkinnyt muun muassa suhteellisuusperiaatteen tarkoittaman rangaistusten oikeasuhtaisuuden korostumista nimenomaan teko-suhteellisuuden merkityksessä. Perusoikeusuudistus ja perustuslakivaliokunnan kannanotot ovat korostaneet sitä, että rangaistusseuraamusten käytölle asetetaan tiukat edellytykset.

Arviomuistiossa nostetaan esille aiheellisia kysymyksiä. Olisi nykyistä paremmin ymmärrettävä mielenterveysongelmien esiintyvyys elinkautisvangeilla samoin kuin olisi muodostettava kuva siitä, kuinka luotettavasti voidaan arvioida erityisesti riskiä uudesta vakavasta väkivaltarikoksesta. Ymmärtääkseni nykykäsitys on, että elinkautisvangeista vain hyvin pieni osa, ehkä noin 5-10 prosenttia, on korkean uusimiskorkean henkilöitä. Olisi tärkeää analysoida tarkkaan erityisesti tämän ryhmän piirteitä ja sitä, millaisin keinoin tällaisiin henkilöihin ja nimenomaan riskin kannalta olennaisiin kysymyksiin voidaan parhaiten vaikuttaa.

Nähdäkseni arviomuistiossa esitetty antaa aiheen katsoa, että elinkautiseen vapauttamismenettelyä koskevat kokemukset ovat olleet kaikkiaan varsin hyviä. Rikosseuraamuslaitoksen arviot ovat olleet varsin hyvin linjassa sen kanssa, miten hovioikeus on asiat ratkaissut. Arviomuistiossa todetaan, ettei ole tehty sellaista tutkimusta, jossa olisi arvioitu sitä, kuinka paljon väkivaltariskiarvio on vaikuttanut hovioikeuden päätöksentekoon. Tällainen tieto olisi varsin olennaista.

On kohtalaisen selvää, ettei vielä ole riittävää kuvaa siitä, miten järjestelmä nykyisin toimii, jos ajatellaan järjestelmän edelleen kehittämistä. Tutkimustietoa tarvitaan lisää. Sitä tarvitaan myös väkivaltariskin arvioinnin luotettavuudesta samoin kuin elinkautisvankien terveydentilasta.

Pidän edelleen perusteltuna sitä, ettei elinkautisvankien vapautumisharkinnassa kiinnitetä huomiota yksinomaan riskiin väkivaltarikoksesta. Oikeusvaltiolliset suhteellisuusperiaatteeseen ja perusoikeus-

keuksien suojaan liittyvät näkökohdat sitä edellyttävät. Turvallisuusajatteluun perustuva vaarojen torjuntaa ilmentävä päätöksenteko on hyvin toisentyypistä, eivät tuomioistuimet ole kovin usein joutuneet sellaista sääntelyä soveltamaan. Tuomioistuinten tehtävä on oikeussuojan antaminen, ja tuomioistuimet linjaavat toiminnassaan soveltamiskäytäntöä ja luovat siten ennakoitavuutta ja ennustettavuutta. Tätä asiaa ei ole syytä pyrkiä muutamaa toiseksi.

Samalla kun asiakokonaisuutta pyritään edelleen paremmin ymmärtämään, on mahdollista pohtia väkivaltariskiarvion painottamista nykyistä selvemmin. Tämä kuitenkin edellyttää myös edellä sanottuun nähden selvää näyttöä siitä, että riskiarvio on pätevä eikä muin toimin voida riskiä eliminoida tai vähentää hyväksyttävälle tasolle. Arviointimenetelmien hyödyt ja haitat ja rajoitteet tulee tuntea erittäin hyvin, jota ymmärretään, millaista tietoa ne edustavat. Riskinarviot eivät mahdollista uusimisen ennakoimista yksittäistapauksessa.

Voisi olla aiheellista koota myös tietoa siitä, miten elinkautisvangit ovat vapaututtuaan uusineet vakavia väkivaltarikoksia, jotta nähdään, kuinka suuresta ongelmasta on kyse vai onko todellisuudessa lainkaan kyse oikeasta ongelmasta. Myös tällaisen uusimisen syitä voisi pohtia, sillä näin voidaan puolestaan löytää keinoja tukea vapautuneita vankeja ja alentaa uusimisriskiä.

En lähtisi pohtimaan missään tapauksessa varmuusvankeuden kaltaista instrumenttia, vaan sovittaisin mahdollisen uuden palasen nykyiseen järjestelmään, esimerkiksi siten, että aivan erityisen korkean riskin tapauksessa voitaisiin vapauttamista lykätä kaksi vuotta (kerrallaan), vaikka muiden perusteiden nojalla henkilö tulisi jo vapauttaa. Tämä koskisi siis aivan muutamaa tapausta. Olisi tarpeen eriyttää tämä keskustelu muusta kehittämistyöstä.

Todennäköisesti parhaita tuloksia saataisiin siis kehittämällä valvotun koevapauden kautta tapahtuvaa vapautumista sellaiseksi, jossa vapautuvan vangin todellinen vapaus asteittain kasvaa ja jossa tätä vaihetta tuetaan terveydenhuollon ja sosiaalipuolen viranomaistoimin niin, että väkivaltarikoksen riski saadaan pidetyksi alhaisena.

Pohjoismainen vertailu osoittaa, että Suomessa käytetään varsin runsaasti elinkautista vankeutta. Olisi tärkeää myös arvioimaan, millaisin keinoin elinkautisen vankeuden käyttöä olisi mahdollisesti syytä rajoittaa nykyisestä. Esimerkiksi Ruotsissa oleva 21 vuoden ikäraja tuntuisi perustellulta meilläkin, ottaen huomioon myös sen, kuinka kielteisesti Suomen oikeudessa suhtaudutaan vankeuden käyttöön ylipäättään alle 18-vuotiaiden kohdalla. Myös mielentilatutkimusten tekemisen väheneminen voi heijastua siihen, että vakavia mielisairauksia jää tunnistamatta, jolloin vankilaan tulee ihmisiä jotka eivät sinne kuulu.

Näen hyvänä sen, että vapauttamismenettelyä voidaan kehittää myös viranomaisten yhteistyössä syntyneiden ajatusten pohjalta. Arviomuistiossa annetaan tällaisista ajatuksista hyviä esimerkkejä. Hoitojatkumot ovat olennaisia.

Kannat toimenpide-ehdotuksiin:

- 1) Ehdotus on kannatettava. Tutkimustietoa tarvitaan lisää.
- 2) Ehdotus on kannatettava.
- 3) Ehdotus on kannatettava.

Kuten edellä esitin, näen, että kansallinen elinkautisvankien vapauttamista koskeva lainsäädäntö on varsin toimiva kokonaisuus, ja sen kehittämisessä tulee edetä tutkimukseen ja tietoon perustuen. Arviomuistiossa esitetään tästä arvokkaita näkökohtia. Hyvien käytäntöjen kehittäminen on olennaista.

Helsingissä, 19.2.2020

Kimmo Nuotio

rikosoikeuden professori

Kimmo Nuotio